

VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
TOIMITTEITA

22

Monumenteista tanssiaskeliin

Taiteiden ja kulttuurin
Viipuri 1856-1944

TOIM.
ANNA RIPATTI JA NUPPU KOIVISTO

Kannen kuva: Viktor Svaetichinin maalaus Vesiportinkatu ja kellotorni (1905).

Kuva: Lahden historiallinen museo: VHM ryhmä L: LHMVHMLT9115:303.

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 22

Monumenteista tanssiaskeliin – Taiteiden ja kulttuurin Viipuri 1856–1944

Toimittaneet:

Anna Ripatti (osan toimittaja)

Nuppu Koivisto (osan toimittaja)

Anu Koskivirta (sarjan päätoimittaja)

H. K. Riikonen (sarjan päätoimittaja)

Sanna Supponen (sarjan toimitussihteeri ja kuvatoimittaja)

Taitto ja graafinen suunnittelu: Eemeli Nieminen

SBN 978-952-69280-4-3 (sid.)

ISBN 978-952-69280-5-0 (PDF)

ISSN: 1236-4304 (sarja)

Painettu: 2020, Digipaino Kirjaksi.net

Painosmäärä: 300 kpl

Ensimmäinen painos.

Julkaisija: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry, Helsinki

Jac. Ahrenberg ja rajamaan kansa

Arkkitehti, kirjailija ja kulttuurialan monitoimimies Johan Jacob (Jac.) Ahrenberg (1847–1914) oli keskeinen henkilö Viipurin kulttuurielämässä. Maailmankuvansa muotoutumiselle hän koki tärkeiksi nimenomaan synnyinkaupunkinsa Viipurin ja sen ruotsin-aikaisen rakennusperinnön. Hän kiinnostui jo varhain Vanhan Suomen historiasta ja etsi alkuperäislähteitä Pietarin ja Tukholman arkistoista. Myöhemmin hän kertoi avustaneensa isänsä Carl Wilhelm Ahrenbergin (1807–1880) ystävää Matthias Akianderia (1802–1871) tämän tutkimuksissa.

Ahrenberg julkaisi kertomuksia Viipurista ja Karjalan rajaseuduilta 1870-luvulta lähtien. Vuonna 1878 ilmestyi kirjoitussarja ”Skildringar från Östra Finland”, jossa kirjoittaja havainnoi muun muassa viipurilaisien erikoista puhekieltä. *Fennia Illustrata* -julkaisusarjassaan (1878–1882) hän esitteli suomalaisia ja etenkin karjalaisia tekstiilien kirjontakuvioita. Tarkoituksena oli esitellä sarjassa värikuvien ja monikielisin tekstein myös muuta visuaalista ja materiaalista kulttuuriperintöä kansanpuvuista keskiajan kuvataiteeseen ja arkkitehtuuriin.

Ahrenberg asui vuosina 1883–1886 perheineen Viipurissa, missä hänen ruotsalainen kuvataiteilijapuolisonsa Widolfa (os. von Engeström 1845–1914) opetti suomen kielen. Jac. Ahrenberg työskenteli tuolloin paitsi kaupunginarkkitehtina myös lääniarkkitehtina ja yksityisarkkitehtina, edisti linnan restaurointia ja järjesteli muistomerkin pystyttämistä Tyrgils Knutssonille. Hän suunnitteli ja valvoi rakennushankkeita, opetti piirtämistä, ideoi Viipuriin omaa taideyhdistystä ja piirustuskoulua sekä organisoivat taidenäyttelyitä ja kulttuuritapahtumia. Lisäksi hän kirjoitti, maalasi ja luennoi taide- ja kulttuurihistoriasta, aiheina muun muassa Pergamonin arkeologiset kaivaukset ja posliinin historia. Lääninarkkitehtina hän myös matkusti laajasti toimipiirissään.

Viipurin vuosinaan hän kohdisti kaunokirjallisen huomionsa tavallisen kansan elämään. Novellikokoelma *Hemma* (1887, Saima Grönstrandin suomennos *Kotona* 1889) alkoi Karjalan vaakunan kuvauksella. Alueen väkivaltaiseen historiaan viitaten kertoja jatkoi: ”Juuri näistä yhteiskunnallisessa suhteessa surkuteltavista seuduista piirämme muutamia pieniä kuvaelmia, jotka kaikessa vähäpätöisyydessään selvästi valaisevat niitä kurjia olosuhteita, joissa täällä on eletty ja elettiin vielä noin miespolvi takaperin.” Karjalan kansan kuvaamisesta kahden valtakunnan välissä sekä modernisoituvassa maailmassa tuli Ahrenbergin kaunokirjallisen tuotannon ydin.

Kuvataiteilija Gunnar Berndtsonin piirustus Jac. Ahrenbergin novelliin ”Rajalla” kokoelmassa *Kotona: Kuvaelmia Itä-Suomesta* (1889). Karjalainen tyyppi kertoo tarinaansa kertojalle, joka muistuttaa huomattavasti Ahrenbergia itseään.

Novelleissaan ja romaaneissaan Ahrenberg kiteytti Viipurin ja Etelä-Karjalan erityispiirteitä ja käsitteli laajoja yhteiskunnallisia kysymyksiä yksittäisten ihmiskohtaloiden kautta. Hän kuvasi toistuvasti lahjoitusmaajärjestelmän jälkeensä jättämää toivottomuutta; Venäjän vaikutuspiirissä Itä-Suomi oli hänen kertomuksissaan pahasti rappiolla. Myös keinottelu ja taloudellinen ahneus johtivat kurjuuteen. Yksilöt ovat hänen teksteissään usein säädyn, kansallisuuden tai rodun edustajia. Hänen kuvaamissaan karjalaisissa tyypeissä tiivistyvät rajamaan kansan ominaispiirteet, kuten kielellinen lahjakkuus ja vanhojen runojen taito. Kertomuksista välittyvä kunnioitus Karjalan köyhää kansaa ja sen perinteitä kohtaan. Kansanmiesten lisäksi myös aatelilla on Ahrenbergin kaunokirjallisuudessa merkittävä rooli. Hänen romaaninsa käsittelevät usein suomalaisten aatelissukujen rappiota ja venäläistymistä. Niiden kautta kirjoittaja painotti länsimaisen kulttuuriperinnön tärkeyttä kansakunnan säilymiselle.

Ahrenberg ripotteli kuvaelmamaisiin teksteihinsä erikielisiä ilmauksia ja ylitti siten tavanomaisen kerronnan rajoja. Vaikka hän esitti monikielisen Viipurin esikaupunkina Pietarille, jossa saattoi käydä junalla töissä ja palata illaksi kotiin, hän piirsi jyrkän rajan Suomen ja Venäjän välille. Hänen mukaansa rajalla taisteltiin jatkuvasti kulttuurin ja sivistyksen olemassaolosta. Novellissa ”Rajalla” hän kirjoitti:

Tule tänne sinä, joka tahtoisit tehdä tyhjäksi ikivanhan länsimaisen sivistyksen maassamme, sinä, joka saarnaat valosta itämailta: katsele tätä seutua, eikös ole sama hietaperä, sama metsä, samat laihat ahot pohjois ja etelä puolella tuota mittausopillista käsitettä, tätä näkymätöntä viivaa, joka kiemurtelee kanervikkoa pitkin, vieläpä enemmän, samaa kansaa asuu molemmin puolin rajaa, samaa kieltä puhutaan siellä, sama usko elähyttää heitä, ja kuitenkin, ken vain tänne tulee, ei tarvitse nähdä hänen mustavalkoisen-keltaista tullitankoa tietääkseen, että hän eteläpuolella sitä on toisessa maassa. (*Kotona* 1889).

Rajanvedon ambivalenssi – rajojen ylittäminen ja niiden vahvistaminen – ilmeni hänen tuotantonsa keskeisissä teemoissa: äidinkielessä ja rodussa. Novellissa ”Yksinään” hän kuvaili saksalaissyntyisen viipurilaisen kauppaneuvoksen ja tämän pojan viimeistä kohtaamista: ”Heidän välillään ei ollut mitään muuta yhteyttä kuin veren. Heillä ei ollut enää edes sama kielikään, lausuakseen sydämensä hienoimpia tunteita, sillä toinen puhui huonosti ruotsia, toinen huonosti saksaa. He olivat toisilleen vieraat.” (*Österut*, Aatto Suppasen suomennos *Idästä* 1890). Novellissa ”Ilman äidinkieltä” viipurilainen Fritz Nikolaievitsch von Dravershausen Kaporien edusti kansallisuuksien ja kielten kaoottista sekoittumista. Äidinkieletön päähenkilö ei saavuttanut elämässään mitään. Kielessä kiteytyi kulttuuriperintö, ja kielikysymys kytkeytyi rotukysymykseen. Kirjoittaja kuvasi viipurilaisen Fritzin rotujen sekoitukseksi, joka hajotti ”kaikki tyyppisyydet, kaikki ominaisluonteen merkit ja kaikki luonnonlahjat ja taipumukset. Saksalaista, puolalaista, ruotsalaista, suomalaista ja venäläistä verta oli sekaisin hänen suonissaan.” (*Idästä* 1890). Germaanisesta ja slaavilaisesta rodun sekoittumista seuraava rappio eli suomalais-venäläisten avioliittojen koko kansakuntaa uhannut turmiollisuus oli teemana useassa kertomuksessa. Tämä ajatus täydensi Ahrenbergin mukaan Arthur de Gobineau’n rotuteoriaa. Hän oli tutustunut kuuluisaan ranskalaiskirjailijaan ja rotuteoreetikoon henkilökohtaisesti puolisonsa

kautta Tukholmassa. Ahrenbergin toiminnassa toistunut ruotsalaisuuden ja Ruotsin ajan perinnön korostaminen liittyivät hänen käsityksiinsä ”skandinaavisen rodun” ominaispiirteistä; sen elinvoimaisuus oli hänen mukaansa edellytys Suomen selviytymiselle venäläistymistä vastaan.

Ahrenberg kuului elinaikanaan merkittävimpien suomalaisten kirjailijoiden joukkoon ja hän menestyi kirjailijana myös Ruotsissa. Kirjallisuus- ja taidekriitikko Eliel Aspelin vertasi hänen kuvaelmista koostunutta kerrontaansa Alphonse Daudet’n tuotantoon. Kaunokirjailijana Ahrenberg kuvasi vivahteikkaasti luontoa ja erityisesti lintuja. Eläin- ja kasviaiheisiä piirustuksiaan hän ripotteli myös visuaalisiksi vinjeteiksi novellikokoelmiinsa. Kaunokirjailijana, arkkitehtina, kuvataiteilijana sekä lukuisten taide- ja kulttuuritapahtumien järjestäjänä hän teki monin tavoin tunnetuksi Viipurin ja Itä-Suomen kulttuuria ja historiaa.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Painetut lähteet

Ahrenberg, Jac. (1878). Skildringar från Östra Finland -sarja. Helsingfors Dagblad 1878.

Ahrenberg, Jac. (1889). Kotona. Kuvaelmia Itä-Suomesta. Suom. Saima Grönstrand. Helsinki: G. W. Edlund.

Ahrenberg, Jac. (1890). Idästä. Kertomuksia. Suom. Aatto S. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Ahrenberg, Jac. (1900). ”Gamla Finlands Höfdingaminne”. Kaukomieli. Viipurilaisen Osakunnan Albumi III. Helsinki: Viipurilainen Osakunta & Otava, 224–242.

Ahrenberg, Jac. (1904). Människor som jag känt. Helsingfors: Söderström & Co.

Aspelin, Eliel (1890). ”Kirjallisuutta”. Uusi Suometar 26.2.1890.

Tutkimuskirjallisuus

Ekelund, Erik (1943). Jac. Ahrenberg och Östra Finland. En litteraturhistorisk studie med politisk bakgrund. Helsingfors: SLS.

Ripatti, Anna (2011). Jac. Ahrenberg ja historian perintö. Restaurointisuunnitelmat Viipurin ja Turun linnoihin 1800-luvun lopussa. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 118. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Tidigs, Julia (2014). Att skriva sig över språkgränserna. Flerspråkighet i Jac. Ahrenbergs och Emil Diktonius prosa. Åbo: Åbo Akademis förlag.